

שיקלא וטריא

בבא קמא סד

לעלוני נשמת
דינה ליבה בת עטל זיל
עובריה חיים בן רחל זיל
ת.נ.צ.ב.ה

א"ר יוסי בר' חנינא אין דברי תורה
מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו
ערום עליהן(שמערים שיתקיים
תורתו) שנאמר (משלי ח) אני
חכמה שכנתי ערמה (סוטה כא):

ברייטא דבי חזקיה

נפקא ליה מדתנא דבי חזקיה-

ברייטא זו מבארת מהיכן לומדים שכל דבר המטלטל וגופו ממון כלול בדיני כפל. ונבנית משלוש שאלות המכריחות מדוע הוצרך לכתוב שור, חמור, שה וחיים, שנדרשים מכעין הפרט. הגמרא מקשה על ברייתא זו כיצד מופיע הכלל ופרט במילים הללו, וכיצד דורשים מזה ומנסה להסביר בל דרכים ודוחה אותם ואחר כך מגיעה למסקנה. והיות שסוגיא זו ארוכה ומסובכת, נציין בקצרה את הד' דרכים שיתבארו במהלך הסוגיא:

- [דרך א'] מנסה להסביר 'אילו לא נאמר קאמר', ודוחה.
- [דרך ב'] מסבירה שמ'אבידה' ומ'חיים' דורשים כלל ופרט וכלל, וגם דוחה את זאת, שאין יתכן לרבות שאר דברים שאין בעלי חיים.
- [דרך ג'] אחר כך מבארת שדורשים מהכלל 'ימצא תמצא' המופיע בתחילת הפסוק מדין שני כללים הסמוכים וגם דוחה.
- ד. ומסיקה שדורשים מריבוי ומיעוט דתנא דבי ישמעאל.

להלן הפסוק שהברייטא דורשת אותו:

אם-המצא תמצא בידו הגניבה משור עד-חמור עד-שה חיים שנים ישלם:

דתנא דבי חזקיה-

1. יאמר שור וגניבה והכל בכלל, ומרבים כעין הפרט והיינו דבר המטלטל וגופו ממון – מדוע כתוב חמור ושה?
(תירוץ) אילו כך הייתי אומר מה הפרט מפורש קרב לגבי מזבח, אף כל קרב לגבי מזבח.
לפי זה, מה היינו מרבים מכעין הפרט:
מה יש לך להביא? שה - כשהוא אומר שה ר"ל הרי שה אמור, הא מה אני מקיים גניבה? לרבות כל דבר דהיינו דבר המטלטל וגופו ממון.
2. יאמר שור שה וגניבה והכל בכלל?
(תירוץ) אילו כך הייתי אומר: מה הפרט מפורש דבר הקדוש בבכורה, אף כל דבר הקדוש בבכורה והיינו מרבים חמור.
מה יש לך להביא? חמור - כשהוא אומר חמור, הרי חמור אמור, הא מה אני מקיים גניבה? לרבות כל דבר.
3. יאמר שור וחמור שה וגניבה, והכל בכלל?
(תירוץ) אילו כך הייתי אומר: מה הפרט מפורש בעלי חיים, אף כל ב"ח, מה יש לך להביא? שאר ב"ח. כשהוא אומר חיים הרי חיים אמור, הא מה אני מקיים גניבה? לרבות כל דבר.

כיצד אפשר לדרוש כלל ופרט וכלל

קעת הגמרא מנסה להבין את תחילת הברייטא שרצתה ללמוד משור ומאבידה, כיצד היה אפשר ללמוד לפי הה"א.

אמר מר יאמר שור וגניבה מי כתיב שור ואח"כ וגניבה ויש פרט וכלל, והכל נכלל, שנעשה הכלל מוסיף על הפרט? גניבה ואח"כ ושור הוא דכתיב והרי כלל ופרט, ששור כן, אך דבר אחר לא!

דרך א' - הברייטא מדין 'אילו לא נאמר קאמר' ודחיתו

וכי תימא אילו נאמר קאמר- ר"ל הברייטא שאלה מדוע הוצרך לכתוב בכזה סדר שקודם כתוב גניבה ואח"כ שור ואז נזקק לכתוב את שאר הפרטים, ואילו נכתב ברישא שור היינו מרבים את הכל.

הגמרא דוחה אפשרות זו, שא"כ תשובת הברייטא לא מובנת – כדלהלן:

אילו נאמר שור וגניבה? ומי מצית אמרת מה הפרט מפורש קרב לגבי המזבח? הוה שור, פרט, וגניבה כלל, פרט וכלל נעשה כלל מוסיף על הפרט: ואיתרבו להו כל מילי?!

לכן הגמרא חוזרת מהבנה זו,

אלא דכתיב קאמרי גניבה ואח"כ ושור.

(קושיה) מי מצית אמרת הכל בכלל? וגם מקשה על תשובת הברייטא או מה הפרט מפורש? הוה ליה גניבה, כלל ושור, פרט. כלל ופרט: אין בכלל אלא מה שבפרט והיינו שור, אין מידי אחרינא, לא!

דרך ב' - דורשים גם 'חיים' ולומדים כלל ופרט וכלל

אמר רבא תנא אחיים קא סמיך ליה – וכלל אבידה ופרט שור וכו' וכלל חיים קא"ל – כרגע היה אפשר להקשות, שאם 'חיים' הוא כלל בתרא והברייטא סמכה על זאת מהתחלה, איך אפשר להבין את השאלה השלישית: יאמר שור, חמור, שה ואבידה ולא הוצרך לכתוב חיים, שהרי כבר משתמשים בו ואין ריבוי נוסף, מ"מ הגמרא מפריכה בקושיא אחרת. [למסקנה

הכוונה מדוע הוצרך לכתוב 'אם המצא תמצא':]

(קושיה) והא לא דמי כללא בתרא חיים שכולל בעלי חיים בלבד לכללא קמא אבידה שכולל את הכל?!

הא תנא דבי רבי ישמעאל הוא - דכה"ג דריש כללי ופרטי.

אחר שתרצנו את זאת, הגמרא חוזרת לברר את השאלה השלישית של הברייטא, כמו שהזכרנו לעיל:

והכי קא קשיא ליה (3) - אם המצא תמצא למה לי הרי מכלל ופרט יכולים ללמוד את כולם ומדוע ישנו ריבוי של 'המצא תמצא'?

עתה הוא חוזר ומבאר את כל השאלות של הברייטא מההתחלה עד הסוף לפי הבנה זו – כדלהלן:

1. יאמר שור וגניבה וחיים והכל בכלל?
(תירוץ) אילו כן הייתי אומר: מה הפרט מפורש דבר הקרב לגבי מזבח, אף כל הקרב לגבי מזבח.
מה יש להביא? שה. כשהוא אומר שה הרי שה אמור. הא מה אני מקיים גניבה לרבות כל דבר.
2. יאמר גניבה ושור ושה וחיים, והכל בכלל?
(תירוץ) אילו כן הייתי אומר: מה הפרט מפורש דבר הקדוש בבכורה, אף כל דבר הקדוש בבכורה. מה יש לך להביא? חמור [כשהוא אומר חמור] הרי חמור אמור, הא מה אני מקיים גניבה לרבות כל דבר.

3. יאמר גניבה ושור ושה וחמור וחיים והכל בכלל 'אם המצא תמצא' למה לי?

(תירוץ) אילו כן הייתי אומר: מה הפרט מפורש בעלי חיים, אף כל ב"ח, מה יש לך להביא? שאר ב"ח. כשהוא אומר חיים הרי חיים אמור כלומר בעלי חיים כתוב במפורש ולא מכלל ופרט, הא מה אני מקיים לדרוש כלל ופרט גניבה לרבות כל דבר, אם המצא תמצא ל"ל? כאן מסיימת הברייטא בשאלה מדוע הוצרך לכתוב 'המצא תמצא'.

[עד כאן דף סד עמוד א']

מדוע הוצרך לכתוב המצא תמצא

לגבי הקושיה האחרונה שנשארה בברייטא, הגמרא מקשה שבאמת זה קושיה חזקה, ואיך יכולים ליישבה.

(קושיה) אי הכי שפיר קשיא ליה ר"ל, מה תשובה יש בדבר?

(תירוץ) משום דאית ליה פירכא [התנא לא הביא את זה שלא חשש לפרשה] – כדלהלן: לרבות כל דבר מהיכא קמייתי ליה? מכלל בתרא. כללא גופיה חיים כתיב ביה? כלל ופרט וכלל, מאי קא מהני ליה?

אי לאתווי כל דבר -הא חיים כתיב! בעלי חיים, אין, מידי אחרינא, לא – ולא לומר

שנלמד מכלל קמא (אבידה) וירבה שאר דברים, שהכלל בתרא הוא שמרבה אך הכלל קמא

ממעט, והיינו משום שכלל ופרט בלבד, אנו אומרים שאין בכלל אלא מה שבפרט. ולעומת זאת,

כלל בתרא בא לרבות, שבפרט וכלל בלבד היינו דורשים: שהכלל מרבה כל דבר. ולכן עכשיו

שישנם כלל ופרט וכלל, דורשים כעין הפרט מחמת הכלל בתרא, ואזי א"א לרבות דברים שהם

אינן נכללים בתוך כלל זה.

משום הכא איצטריך גם המצא לדרוש כללים ממנו.

ר"ל תוספות ד"ה אי הכי שפיר קשיא ליה. ומשני משום דאית ליה פירכא אע"ג דהאי פירכא ליתא בברייטא היינו משום דלא חש לפרשה.

ר"ל תוספות ד"ה כשהוא אומר שה כו'. אף על גב דחמור כתיב ברישא נקט כי האי גוונא משום דהכי מסיק מילתיה שפיר:

שיקלא וטריא

סיכום הדף היומי

בבא קמא סד

א"ר יוסי בר' חנינא אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן(שמערים שיתקיים תורתו) שנאמר (משלי ח) אני חכמה שכנתי ערמה (סוטה כא):

לעילוי נשמת
דיינה ליבה בת עטל ז"ל
עובדיה חיים בן רחל ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה

ברייתא [1] – [תרווייהו בטוען טענת גנב.]

מאשר ירשיעון אלהים ולא המרשיע את עצמו- קסבר מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב. [שהוא לומד מהמצא תמצא לענין אחר, ולא נשאר לו ללמוד לכשבאו עדים.]

ברייתא [2] - [מאן דאמר חד בגנב וחד בטוען טענת גנב.]

אשר ירשיעון - למודה בקנס דפטור ואם לא באו עדים לאחר מכן.

המצא תמצא - רב דאמר מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור – דכתיב:

אם המצא תמצא: אם המצא בעדים תמצא בדיינים ר"ל להתחייב בתשלומי כפל, פטור למרשיע את עצמו כלומר שהוא עצמו הודה, ואפילו שבאו עדים לאחר מכן פטור מקנס.

אבל כל הני פרטי למה לי? ר"ל משור עד-קמור עד-שה, הרי בהמשך בפסוק [ח] כתוב 'על כל דבר פשע על שור וחמור וכו', ומשם ממעטים קרקעות, עבדים ושטרות, כמבואר לעיל (סו).]

כדתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא לדבר שנתחדש בה דהיינו אם המצא בעדים תמצא בדיינים. [למרות שהפרטים מובאים בפסוק ג] לפני שהוכפלו בפסוק [ח], אך 'נשנית' אינו רוצה לומר באחרונה דווקא, אלא פעם אחרת קאמר מה לי ראשונה מה לי באחרונה ר"ל]

הברייתא [2] לומדת שגב משלם כפל מ'אם ימצא הגנב' (פסוק ו), ובהמשך של אותה פרשה (פסוק שאחריו (ז) מופיע 'מקרא בעל הבית' שלמדנו מזה שהטוען טענת גנב צריך שבועה להתחייב בכפל. וכעת הגמרא מקשה מדוע לא צריך שבועה גם לגבי גנב. [אכן למ"ד שלומד מאם המצא תמצא אין קושיא, שדין זה נלמד מהפרשה שלפני זה (פסוק ג) י"ח].

(קושיה) ואימא גנב עצמו בשבועה?

לא ס"ד דתניא רבי יעקב אומר שנים ישלם שלא בשבועה:

אתה אומר שלא בשבועה או אינו אלא בשבועה?

אמרת לא כך היה? מאי לא כך היה?

אמר אביי - לא לכתוב רחמנא שנים ישלם בגנב, וליתי בק"ו מטוען טענת גנב מפסוק ז' 'לא ימצא': היינו אומרים ומה טוען טענת גנב דבהיתירא אתא לידיה, אמר קרא ישלם תרי, גנב עצמו דבאסורא אתא לידיה, לא כל שכן! אלא שנים ישלם דכתב רחמנא בגנב עצמו למה לי? דאפילו שלא בשבועה.

'אם המצא' – דרשה אחרת

(קושיה) והאי אם המצא להכי הוא דאתא?! הא מיבעי ליה לכדתניא-

ידו אין לי אלא ידו, גגורט חצירו וקרפיו מנין שאם הגנב הכניס את הגנבה שם וקנתה חצירו, שחייב בכפל?

ת"ל אם המצא תמצא מ"מ.

(תירוץ) א"כ לימא קרא או המצא תמצא או תמצא תמצא מדשני קרא ש"מ תרתי: [עד כאן דף סד עמוד ב]

דרך ג' - כללים סמוכים זה לזה

הגמרא מנסה להבין כיצד דורשים זאת ומביאה צד לדרוש מכלל ופרט ודוחה, ומגיעה למסקנה שדורשים מריבוי ומיעוט – כדלהלן:

(קושיה) אמרי והא שני כללות דסמיכי אהדדי נינהו ולא נמצא הפרט ביניהם, ואיך

אפשר לדרוש כלל ופרט וכלל!

(תירוץ) אמר רבינא כדאמרי במערבא-

כל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכים זה לזה, הטל פרט ביניהם, ודונם בכלל ופרט.

עתה הגמרא מבררת איך דורשים את הפרטים:

שדי שור בין המצא לתמצא - לאתויי מאי?

אי לאתויי ב"ח - מחיים נפקא?

אלא לאתויי דבר שאין בעלי חיים - מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון אף כל דבר המטלטל וגופו ממון.

ותו שדי חמור בין המצא לתמצא - לאתויי מאי?

אי לאתויי דבר שאין בעלי חיים - משור נפקא?

אלא לאתויי דווקא דבר מסויים אך דבר שאינו מסוים לא. [היינו מדרשה ולא משום שכן

משמע בפסוק, שהרי ישנם הרבה בהמות שלא מסוימות הם.]

(קושיה) א"ה שה"ל למה לי?

דרך ד' - מסקנה דבי חזקיה

לאחר כל המשא ומתן שהתחיל לעיל (ג), הגמרא מגיעה למסקנה איך דורשים את הפסוק הנ"ל, והיינו מדיון ריבוי ומיעוט וריבוי, ואז הכלל כולל הרבה דברים, אפילו שאין גופו ממון, ואז אפשר למעט כמה דברים, משא"כ לעיל שדרשנו מדיון כעין הפרט, אזי שאר דברים שאין גופו ממון כבר נתמעטו מכעין הפרט.

(מסקנה) אלא ריבה ומיעט וריבה הוא, כדתנא דבי רבי ישמעאל-

מבואר בפסוק למטה, שישנם שני ריבויים - 'במים' 'במים' ולאחר מכן מופיעים המיעוטים בימים ובנחלים. וסובר תנא דבי רבי ישמעאל שבמקרה כזה לא דורשים כלל ופרט וכלל, אלא ריבוי ומיעוט וריבוי, ולכן לומד דווקא במים ובנחלים הוא שצריכים את הסימנים הללו סנפיר וקשקשת אך שיחין ומערות לא. – וכמו כן לגבי כפל, ישנו ריבוי ולאחר מכן מופיעים המיעוטים.

אֶת־הָרֶגֶל תִּקְחֶנּוּ מִכָּל אִשָּׁר בְּמִים בְּמִים וְקִשְׁקֶשֶׁת סִנְפִּיר וְקֶשֶׁת בְּמִים בְּמִים וּבְנַחְלִים אֶתֶּם תִּקְחֶנּוּ:

דתנא דבי ר' ישמעאל במים במים ב' פעמים אין זה כלל ופרט, אלא ריבה ומיעט וריבה - ריבה הכל,

עתה הגמרא מבררת כיצד דורשים את המיעוטים:

הני פרטי שור, חמור, שה, גניבה וחיים למה לי?

1) חד למעוטי קרקע.

2) חד למעוטי עבדים.

3) וחד למעוטי שטרות.

גניבה וחיים - לכדבר דאמר אחייה לקרן כעין שגב ר"ל שאם גנב בהמה

והופחתה והוזל ערכה, משלם כשעת הגזלה.

דרשות נוספות שנחלקו התנא של הברייתא הראשונה והשנייה (ג).

עתה יתבאר מה התנא של הברייתא [2] ידרוש מ'המצא תמצא' ומעוד פסוקים נוספים, להלן הפסוקים:

[ג] אִם־הַמִּצָּא תִּמְצָא בְּיָדוֹ הַגֵּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמֹר עַד־שֶׁה חַיִּים שְׁנִים יִשְׁלֹם: [ו] כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אֶו־כֶּלִים לְשֹׁמֵר וְגַב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגֵּב יִשְׁלֹם שְׁנָיִם: [ז] אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגֵּב וְנִקְרַב בְּעַל־הַבֵּית אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמַלְאֲכַת רֵעֵהוּ: [ח] עַל־כָּל־דָּבָר־פְּשָׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמֹר עַל־שֶׁה עַל־שְׁלֵמָה עַל־כָּל־אֲבִדָּה אֲשֶׁר יֵאמֹר כִּי־הָיָה זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעוּ אֱלֹהִים יִשְׁלֹם שְׁנִים לְרֵעֵהוּ:

ר"ט תוספות ד"ה אין לי אלא בידו. פי' שגנבו בידו ממש גגו חצירו כלומר שהכניסה במקל מחצירו של בעה"ב ונכנסה לגגו חצירו וקרפיו ואיצטריך לרבו"י חצר לאשמועינן דחצר קונה אף לחובתו דלא תימא כשליח דמי ואין שליח לדבר עבירה קמ"ל דקונה כדמפרש בפ"ק דב"מ (דף י'): דיש שליח לדבר עבירה היכא דשליח לאו בר חיובא הוא וכן מוכח התם כדפרישית:

ר"ח תוספות ד"ה אי הכי שה ל"ל. ה"מ לאקשוני שור ושה ל"ל דמכעין הפרט דחיים לחוד מריבין כל דבר אפילו דלאו ב"ח [שאל"כ כלל אחרון למה לי, שהרי מ'חיים' כבר אפשר ללמוד זאת ולפי שהגמרא התחיל דבריו בשור שהוא ראשון נקט הכי אבל באמת הוא ששניהם מ'זויתרים' ר"ז כך מיישב השיטה מקובצת.

ר"ח כך ביאר הרשב"א ששאלה זו היא לברייתא שניה בלבד.

ניתן לקבל את סיכומו 'שקלא וטריא' השבועיים על הדף היומי במייל arielmarcus5518@gmail.com - נשמח לקבל הערות ותיקונים.